

2/9

BUKA YA GO BUISA

Seêma sa ntlha
Std 1

E kwaletswe dikolo tsa Batswana.

Mokwadi ké

P. LESEYANE,

Tlhôgô ya sekolo sa Mabieskraal.

J. L. VAN SCHAİK, LIMITED, PRETORIA

BUKA YA GO BUISA

Seêma sa ntlha
Std 1

E kwaletswe dikolo tsa Batswana.

Mokwadi ké

P. LESEYANE,

Tlhôgô ya sekolo sa Mabieskraal.

— Printed in Pretoria and published by —
J. L. van Schaik, Ltd., Libri Building, Pretoria

Bantu Studies Dept.
gn(1) 4928/57

DITHUTO

Thuto	Tsebe
1 Kgwedi ya Phatwe	5
2 Kgwedi ya Lwetse	7
3 Phokobje le Mokoko	9
4 Mpya e e botlhale	11
5 Mosimanyana yo o neng a fetwa ke botlhale ..	13
6 Letsomo	15
7 Maokaneng go tsennwa gongwe, Karolo ya I	18
8 Maokaneng go tsennwa gongwe, Karolo ya II	20
9 Manong	22
10 Lenong	24
11 Go eta ke thuto, karolo ya I	26
12 Go eta ke thuto, karolo ya II	28
13 Mollo o mogolo	30
14 Leboko la dikgomo	32
15 Leboko la badisa	33
16 Leboko la dinonyane	34
17 Ntšhwe, karolo ya I	35
18 Ntšhwe, karolo ya II	36
19 Masarwa	38
20 Setimela	40
21 Kobe le tau	42

KGWEDI YA PHATWE

Tlwa-e-lo	Tlha-fu-na	Di-tlha-re
Se-ga-ro-na	Tlha-fu-ne-lwa	Mo-ra-na-ng
Me-hu-ta-hu-ta	Se-go-lo-go-lo	Ma-tla-ka-la
Tshi-mo-lo-go	Kgo-go-la-mo-ko	Ma-tsha-ba-go-di-sa

E, ke kgwedi ya Phatwe. Ke kgwedi ya tshimologo ya ngwaga ka tlwaelo ya Setswana, gonne ka yona kgwedi e, lefatshe le simolla go supa bophelo jo bošwa ka go apara kobo ya lona e ntle e tala.

Ka segarona, ngwaga o simologa le go tlhoga ga ditlhare le dimedi tse dintsi tsa naga. Ge re leba kwa le kwa, re bona ditlhare di rwele matlhare a matala le dithunya tsa mehuta e mentsi. Kana go kgatlha jang!

Ge re isa matlho a rona kwa le kwa, re bona bontle jo bogolo go feta dilo tsotlhe. Re bona mo godimo ga thota eketse go adilwe phate e ntle ya mebala e mentsi. Re bona dithaba di emetse fa godimo eketse banna ba disitse maruo a bona.

Ge re leba fa thoko ga melapo le dinoka, tse dikgolo, re bona ditlhare tsa mehutahuta. Bontle ba tsona bo supa monate o di phelang mo go ona. Kana di a ja di a nwa ga di tlhoke sepe. Noka e di nosa metsi le gona e di fa dijo tsa mehuta e mentsi.

A ke nnete ditlhare di na le melomo go ja le go nwa? Ee, di na le melomo go ja le go nwa. Fela melomo ya tsona ga e tshwane le ya rona batho le ditshedi tsa lefatshe. Tsona di nwa metsi le gona di ja dijo tsa tsona ka medi ya tsona.

A mme ditlhare di na le meno go tlhafuna dijo tsa tsona? Nnya, ga di na meno, gonne ga di na magano. Di ja dijo tsa tsona ka mokgwa o bana ba masea ba jang ka ona. Tsona, jaka bana, di tlhafunelwa dijo tsa tsona ke metsi.

Kana Batswana ba reng ge ba tlhalosa kgwedi e? Ba e tlhalosa ka gore, "Phatwe o fatola ditlhare." Go riana, ba raya ge ditlhare di tlhoga matlhare a mašwa. Setlhare sengwe le sengwe se itshupa go phela ka yona kgwedi e.

Maloba ka kgwedi ya Phukwe, naga e ne e sa kgatlhe e fetogile e re setlhe. Go ne go se na setlhare se se neng se na le matlhare. Go ne go se na sepe se setala mo nageng ge e se dijalo tsa masimo a a ka fa tlase ga dinoka tse dikgolo.

Ke eng se se dirang gore go nne jaana ka nako ena ya ngwaga? Go na le dilo tse dikgolo di le pedi tse di dirang gore go nne jaana. Selo sa ntlha se se bolayang ditlhare ke serame sa mariga. Sa bobedi ke go tlhoka metsi ga ditlhare.

Kgwedi ya Phukwe ka Setswana ke yona e ngwaga o felang ka yona. Kana Batswana ba e tlhalosa ka gore, "Phukwe o phukutsa difala." Sena ke gore ka yona kgwedi ena mabele a ngogola a ntshiwa mo difaleng go sutela a mašwa.

Ge mabele a sena go phutiwa a lokelwa mo difaleng, go na pula e kgolo ya mariga e e bidiwang kgogola-moko. Ke nnete pula e, e gogola sengwe le sengwe se segologolo go tlhatswa lefatshe. Kana e dira jaana gore ngwaga o mošwa o fitlhele go se na matlakala.

Ka kgwedi ya Phatwe ga go tlhoge ditlhare fela. Diruiwa tsa lefatshe le tsona di simolla go tlhoga gonne tse dintsi tsa tsona di simolla go tsala ka yona kgwedi e. Kana dinku tsa ga bo-Tabane di simolotse go tsala maabane. Di letse di tsetse konyana tse 'some.

Tsa etsho di tla simolla go tsala ka bofelo ba kgwedi e. Ke gore di ne tsa neelwa phelefu ka bofelo ba kgwedi ya Moranang. Rre o di neela phelefu ka metlha ka kgwedi e, gore di tle di tsale ge ditlhare di tlhoga ka kgwedi ya Phatwe.

Ge kgwedi ya Phatwe e fela, go pagama kgwedi ya Lwetse. Kgwedi e, e bidiwa Lwetse gonne ka yona maru a a lwala. Maru a, ga a šupe gore pula e ka na. A tsamaya fela mo godimo go šupa gore nako ya pula e fa gaufi.

Mono re bona pula ya ntlha ka kgwedi ya Diphlane. E bidiwa Diphlane gonne diphala di tsala ka yona. Kana gongwe bangwe ba lona ga ba ise ba bone phala. Rona ba re goletseng mo nageng re itse ditshedi tse dintsi tsa naga, gonne ga re bo-matshaba-go-disa.

KGWEDI YA LWETSE

A-tla-re-tse
Ke-la-tlho-ko
Tlho-ko-me-la

Ma-rwa-na
Mo-tshwe-tshwee
Bo-lwe-tse

Kga-ne-lo
Ma-gwa-fa
Di-tlha-ka

Maabane e ne e le kgwedi ya ditshwene. Kajeno Kgwedi e pagame. Ba itse ba re ke kgwedi e e molemo, gonne e supa gore mo go yona ga go na bolwetse. Batho ba kana, ba ithutile dilo tse dintsi. Ba ithule mokgwa wa ngwedi le wa dinaledi.

Ge kgwedi e rogwa e sekame, ba bolela gore ga e na bolwetse. Ba re e na le bolwetse ge e rogwa e kaname, gonne ge e ntse jaana e a be e atlaletse bolwetse. Dilo tse ba ne ba di ithuta ka nepo, gonne dipolelo tsa bona tsotlhe di tletse nnete.

Kana kgwedi e, ke mang e? Ke kgwedi ya Lwetse, maru a a lwala. Basadi, bomme, ba ile go otola, mme borre bona ba ile go epa ditlhare, gonne nako ya go lema e gaufi. Kana go otola ke go kgola dikutu tsa mabele a ngogola.

Bomme ge ba sena go kgola dikutu tse, ba di fisa ka mollo go bolaya diboko tse di nnang mo go tsona. Ge ba ka se ka ba dira jaana, seboko se tla dika, se ba jela mabele. Se simolla go ja mabele fela ge a sena go mela, mme se nne mo go ona a be a tswe ditlhaka.

Seboko se, se na le go senya mabele le mehuta e mentsi ya dijalo tse motho a phelang ka tsona. Ka ngwaga o se leng sentsi ka ona, se ja bojang ba dikgomo le maungo a ditlhare. Tshenyo ya sona e tshwana le ya tsie ya molome.

Marwana a tlogile dipodi le dinku di a hula di a kgora. Bana ba tsona le bona ba a kgora, gonne khulo ya tsona e kgolo. Basimane ba a gama ba tshela madila ba ja ba latlha. Kana ba re madila a dipodi a phala a dikgomo. Le ge go ka be go ntse jalo, nna ga ke a rate.

Ga O motho wa ntlha, ke utlwa a re ga a rate madila a dipodi. Fela ke a itse gore ke eng se se dirang gore batho bangwe ba se ka ba a rata. Ge nka a tshela ba ka simolla go a rata, gonne nna ga ke a tshele jaka batho ba bantsi ba dira. Kana ba tshela ba sa a mina, janong a tlale maboa.

Kana le madila a dikgomo ga a mantle ge a tshelwa ke motho yo o se nang kela-tlhoko. Le ona a batla gore motshedi wa ona a mine mašwi ge a tla a tshela mo lekukeng. Ke gona O tla bonang madila a mantle a a se nang selabi. Motho wa maloba a re, "Maswi a kgomo ke phepa ke le nosi, selabi se na le motsaya kgamelo."

Nnare motho yole Modiri o ile kae? Ekete a ka be a le teng a utlwa thuto ya gago ya go tshela madila a a phepa. Kana ke motho wa go tlhokomela sengwe le sengwe. Ke bona gore a ka nna botlhale thata ge a ka tsena sekolo. Ka gale o rata go dira dilo tse di kgatlhang batho ba bangwe.

Nako e ga e a siama go thusa diruiwa fela. Le rona batho, e a re thusa. Ge dinku le dipodi di hula marwana a matala, le rona re ja merogo e metala. Basetsana ke bale ba ile go ga morogo wa lešwe. Ka kgwedi e e tlang ba tla be ba ga morogo wa thepe. Ona kana o tlhoga ge pula e sena go na.

Maloba ka kgwedi ya Phatwe bana ba bantsi ba ne ba dule motshwetshwee. Ke fitlhetse bangwe ba bona ba ntse fa thoko ga sediba ba nnetse go ingwaya. O ne O ka re ke bana ba ditshwene ba ingwaya matsetse. Bogolo ba ne ba ingwaya mapara le magwafa, mmele wa bona o fetogile o re setlhe.

Re a bona ge gore kgwedi ya Lwetse e tlisetsa maru bolwetse gonne ka yona maru a a lwala. Mō go rona batho le diruiwa tsa rona e re tlisetsa botshelo. Ka yona kgwedi e dikgomo le diruiwa tse dingwe di simolla go sola. Di latlha kobo e kgologolo, di apara e ntšhwa.

Kana dilo tse re ntseng re bua ka ga tsona tse, di dintle jang. Selo se se mašwe mo go tsona ke motshwetshwee. Kana ga o monate go ngwaiwa. Re tshwanetse go ithuta go leboga ene yo o di re fang, gonne le ditshedi tsa naga di itse go mo leboga. Lona bana botsang moruti wa lona gore dilo tse re di fiwa ke mang.

PHOKOBJE LE MOKOKO

Bo-i-khu-tso	Su-tlha	Tshe-ma-tshe-ma	Di-pho-lo-go-lo
Be-la-e-la	Se-kgwa	Tshwa-ne-tse	Bo-pho-ko-bye
Ma-a-ba-ne	Tsha-ba	Ko-pa-ne-tse	Tshwa-ne-tse-ng
Bo-tla-lo	Mpo-le-l-le	Ga-ko-lo-ge-lwa	Du-me-l-la-na

Ga twe e kile ya re ka tsatsi lengwe phokobje a tswa a ya go tsoma. O ne a tsoma bosigo botlhe mme a se ka a bolaya sepe. Erile ge masa a tla a rwele, a boela kwa logageng la gagwe.

Ka letsatsi le, phokobje a tlhola mo logageng ka bokete jo bogolo. O tlhotse a bolailwe ke tlala e e botlhoko ka a ne a letse a sa ja sepe. E ne ya re fa gare ga motshegare, tlala ya simolla go mo ngapa-ngapa mo mpeng.

O ne a leka go ka itshoka gore letsatsi le phirime pele a tle a tswe a ye go tsoma, mme tlala ya gakala gore tshwene e be e ntshiwe ke senya mo tshimong. O ne a tswa mo logageng, mme a simolla go isa nko kwa le kwa go batla kwa motho a ka beng a ne a le teng, gore a tle a mo fapoge.

Ka nnete o ne a utlwa kwa motho a neng a le teng, mme a tsamayela kwa go neng go sa utlwale motho. O ne a tshema-tshema a bapile le sekgwa a direla go tshabela mo go sona ge a ne a ba bona motho kapo dimpya.

O rile a ntse a tsoma jana, a utlwa mokoko o lla gongwe ga gaufi le ene, mme a fapoga a ya kwa o neng o lla teng. O rile ge a tsena teng a fitlhela mokoko o le mo godimo ga setlhare. O ne a ema sebakanyana go nagana se a neng a tshwanetse go se dira.

O ne a tlhoka tsela e a neng a ka tshwara mokoko ka yona, mme a loga leano mo pelong ya gagwe. O ne a atamela setlhare a be a feta a ema kafa tlase ga sona. Erile ge a eme fa, a simolla a re, "Dumela monna mokoko."

Mokoko o ne wa araba wa re, "Ahe, dumela rra. Mme o kae? Ke raya gore o phela jang?"

Phokobye: Ke a phela rure ka boitumelo jo bogolo ka ntlha ya tiro e kgolo ya maabane? Kana ga ke itse gore ke mang motho yo o molemo yo o neng a gakologelwa tiro e kgolo e e molemo e.

Mokoko: Nnare tiro e kgolo ya maabane e o buang ka ga yona ke eng?

Phokobye: A O ne o se teng maabane kwa pitsong e kgolo e e neng e kopanetse kwa 'dibeng sa ditlou?

Mokoko: Nnya, ga ke e itse le gona ke gona, ke utlwang mo go wena. A ke O mpoelle gore go ne go buiwa ka ga eng mo pitsong e.

Phokobye: Pitso e ne e le ya diphologolo tsotlhe tsa lefatshe, mme e ne e biditswe ke kgosi Tau go tla go bua le diphologolo tse dingwe ka ga bophelo jo bo tshwanetseng go nna teng mo gare ga tsona. Go ne ga dumellanwa gore go se ka ga tlhola go nna phologolo e e tla bolayang e nngwe go e ja. Ge O eletsa gore ke go bolelle puo e ka botlalo, fologela kwano ke tle ke go bolelle sentle, gonne ke lapa molala ge ke bua le wena ke lebile kwa godimo.

Mokoko: Kana kgang ya gago e monate jang. Re ka itumela thata rona ba re tlholang re tshaba re kobilwe ke lona bophokobye go re bolaya go re ja. Rure re ka bona boikhutso. Nte ke fologe O tle O mpoelle le ge ke belaela.

A O ke O iketle re tle re botse monna mongwe ke yole o etla, ge le ene a itse kgang e ya gago.

Phokobye: Wa re ke mang yo o tlang?

Mokoko: Ka re monna mongwe ke yole o etla.

Phokobye: O kae?

Mokoko: Ke yole o etla yole, ebile o na le dimpya?

Phokobye: Wa re o kae?

Mokoko: Ke yole o tsamaya fale yole. Iketle o tla tla ka pele o fa gaufi.

Phokobye: Sala pila, rra, ke tla go bona ka tsatsi le lengwe.

Phokobye a be a sutlha sekgwa a tshaba ge a utlwa gore monna o ne a na le dimpya, gonne o ne a eka mokoko gore o tle a o bolaye a o je.

Mokoko o ne wa sala o itumela ge o ne wa gakologelwa go raya phokobye o re monna o etla o bile o na le dimpya. Ge o ka be o se ka wa tlelwa ke leano le, o ka be o ne wa fologa, mme phokobye a ka be a ne a o bolaya, a o ja.

MPYA E E BOTLHALE

Mo-si-ma-nya-na
Di-ko-nya-na
I-ti-se-tsa
Ku-tla

Mo-tlha-la
Fi-tlhe-la
Mo-ra-ke-ng
Ra-ngwa-na-a-gwe

Di-nga-ka
E-te-le-tse
La-tlhe-ga
Di-no-nya-ne

Go kile ga nna mosimanyana mongwe a bidiwa Thiti. Rragwe o ne a ruile dikgomo le dinku tse dintsi. Monna yo wa batho yo, o ne a se na bana ge e se ene Thiti fela.

Monna yo o ne a bidiwa Nthite, mme o ne a setse a bidiwa Rathiti ka ntlha ya leina la ngwana wa gagwe. Nthite o ne a itsetsa dikgomo le dinku. Thiti o ne a thusa rraagwe ka go disa dikonyana.

O ne a sa le monnye thata go ka disa, mme rraagwe a dira gore a dise ka go ne go se ope yo o neng a ka disa dikonyana tsa gagwe. Kana batho ba motse wa gaabo e ne e le bahumi botlhe.

Erile ka tsatsi lengwe Thiti a bolotsa dikonyana a ya go disa. O ne a bona kutla ya kgaka e tletse mae, mme a ithaya a re, e ne e le mae a kgogo. O ne a nna fa go yona go letela gore kgogo e tle.

O ne a nna fa a be a lebala gore o disitse. O rile ge a tloga, a olla mae a kgaka a latela dikonyana. Motlhala wa tsona o ne wa tsena mo sekgweng. O ne a di tsaya ka motlhala, tsatsi la be la phirima. Go ne ga nna lefifi le legolo mme Thiti a timela.

Rathiti o ne a tsena kwa morakeng mme a fitlhela dikonyana modisa wa tsona a se teng. O ne a se ka a itse gore o ne a ka botsa mang gonne ba ne ba nna ba le babedi fela. O ne a simolla go bitsa mme ga se ka ga araba ope.

Erile ge bosigo bo tsena a bona rure gore ngwana wa gagwe o ne a timetse. O ne a tswalla dinku le dikgomo mme a ya gae. O ne a feta a itsise mosadi wa gagwe gore ngwana o timetse. Mme go ne ga utlwiwa mosadi yo a setse a thunya ka sello.

Nthite o ne a bitsa rangwanagwe mme a mo roma kwa kgosing go ya go bega go latlhega ga mosimanyana wa gagwe. Erile ge kgosi e utlwa dikgang tse, ya laela gore

mokgosi o kuiwe. Mme erile ka moso, banna ba motse ba phakella kwa kgotleng.

Kgosi e ne ya itsise morafe ka go latlhega ga ngwana, mme banna ba bagolo ba motse ba akanya gore o ne a tshwanetse go batliwa jang, Go ne ga kgethwa mephato go ya go batla ngwana, mme erile ba ise ba bolle, mongwe mo kgotleng a bolela ge go ne go le monna mongwe mo motseng yo o neng a na le mpya e e botlhale.

Mpya e, e ne e makatsa batho ba le bantsi. Ge e ne e ka bontshiwa motlhala wa motho, e ne e o tsaya e be e fete e mo ntshe mo gare ga makoko. Kgosi e ne ya romela go bitsa mong wa mpya e, mme o ne a tla ka bonako.

Kgosi e ne ya mmegella se e neng ya mmiletsa sona. O ne a bolela gore ge a ne a ka bontshiwa motlhala wa gagwe, mpya ya gagwe e ne e ka mo ntsha kwa a neng a le teng. O ne a bolela gape gore ge motlhala o ne o se teng, o ne a batla sengwe se mosimanyana a neng a kile a se apara.

Dingaka di ne tsa kopiwa go laola, mme tsa bolela gore mosimanyana o ne a phela mme o ne a le mo gare ga dinonyane. Batho ga ba a ka ba utlwa sentle gore ditaola di ne di bolela eng. Fela mephato e ne ya bolla e eteletsewe ke mong wa mpya.

Ba ne ba re go tloga ba ya kwa morakeng wa ga rraagwe, mme a feta a ba naya kobo e mosimane a neng a e apara. Mong wa mpya o ne a bitsa mpya ya gagwe a re, "Monthusi, mong wa kobo e, o timetse re a mmatla." Mpya e ne ya dupa kobo ya mosimane kafa le kafa.

Erile ge e sena go e dupa mong wa yona a e bitsa a e isa kwa sakeng la dikonyana. E ne ya simolla go tsaya motlhala go tloga fa, go ya kwa sekgweng. Mong wa yona le mophato ba ne ba sala fa morakeng. Erile go ise go nne motshegare o mogolo, mpya ya boa. Mong wa yona o ne a e bona e sa le kgakala mme a bolela gore go tsamaya ga yona go ne go supa gore e ne e mmone.

E ne ya tla e lebile kwa go mong wa yona, mme erile ge e fitlha fa go ene, ya ema ya nyenya ya tsoka mogatla. A raya lesomo le le neng le na nae a re, "Emang re e saleng morago, gonne e ya go mo re bontsha." Ba ne ba ema ba e sala morago, mme ya ba etella pele ya tsena mo sekgweng.

E ne e tsamaya fa pele ga bona, mme e re ge e bona gore e tla ba sia, e eme gore ba e atamele. E ne ya tsamaya jaana gore e be e tsene kwa mosimane a neng a le teng. Ba ne ba mmona a ise a ba bone, mme ba bona a ntse a tloatlola jaaka mosimane a tshameka ka dikgomo tsa mmopa. Ba ne ba gopola gore o ne a bopile dikgomo tsa mmopa mme o ne a tshameka ka tsona.

Ba ne ba atamela fa go ene a ise a ba bone. Rraagwe o ne a le mo gare ga lesomo le. Erile ge ba setse ba le gaufi le ene, a mmita a re, "Thiti, O dirang fa?" Mosimanyana a ema a re, "Ntata ke disitse dikgogwana." Ka nnete ba fitlhetse a tshameka le maiphorwana a kgaka. Mae a a neng a a olla a ne a thuthuga bosigo.

Kgosi e ne ya itumela thata go utlwa ka ga tiro e e neng ya dirwa ke mpya e. Rathiti o ne a ntsha dikgomo di le pedi a leboga mong wa mpya ka tsona. Kgosi le yona e ne ya ntsha kgomo ya e naya mong wa mpya. E ne ya laela gore mpya e e tsholwe sentle, gonne e ne e na le thuso e kgolo mo morafeng.

Dingaka le tsona di ne tsa lebogwa gonne ditaola tsa tsona di ne tsa bolela nnete ka gore mosimanyana o ne a a phela mme a le mo gare ga dinonyane. Dinonyane tse di neng tsa bolelwa ke ditaola, e ne e le maiphorwana a kgaka a go neng ga fitlhelwa mosimane a tshameka ka ona. Batho ba bona gore fa gongwe ditaola di na le nnete.

MOSIMANYANA YO O NENG A FETWA KE BOTLHALE

Kgo-e-tsa
Kgo-tshe
Mo-go-du
Pho-ko-bye

Kga-tlha-na
Kga-le-ma
Se-ri-te-ng
Bo-thi-tho

La-tlhe-la
Mo-ro-ko-ng
Re-e-di-tse
I-phi-tlhi-le

Ga twe go kile ga be go le mosimanyana mongwe mo metlheng ya bogologolo yo o neng a le botlhale go feta kemo ya gagwe. Erile ka tsatsi lengwe a ya le rraagwe kwa nageng go ya go goga matlhaku.

Ba ne ba golegile ditonki go goga matlhaku ka tsona. E ne ya re ge ba boela kwa gae, rraagwe a sala kwa morago mme mosimanyana a tsamaya a kgoetsa ditonki? O rile ge a lapa go tsamaya fa thoko ga tsona, a tsena mo teng ga tsebe ya tonki e nngwe.

Go ne ga tla banna ba le babedi ba tswa kwa pele ga gagwe. E ne ya re ge ba kgatlha le ditonki tse, ba batla go bona motho yo o neng a di kgoetsa mme ba se ka ba mmona. Ba ne ba utlwa lentswe le ntse le kgalema mme ba se ka ba bona mong wa lona.

Erile ka moso mosimanyana a ya matlhakung gape le rraagwe. E ne ya re ba ntse ba tsamaya, mosimanyana a raya rraagwe a re a tsamaye ene o tla sala kwa morgago. O ne a sal a iphitlha mo seriteng.

E ne ya re ge a ntse a iphitlhile fa, go ne ga tla banna ba le babedi. Banna ba, e ne e le magodu. O rile ge a ba bona a ba bitsa. Ba ne ba mmatlha, mme erile fa morago ba mmona. O ne a ba bolella gore le ene e ne e le legodu.

Yo mongwe wa banna ba, a mo tsaya a mo pega mo lesing la kuane ya gagwe, a tsamaya ka ene. Ba ne ba tsamaya ba be ba tsena fa ntlong ya lekgoa. Erile ge ba tsena teng, banna ba magodu ba tsenya mosimanyana mo tlong ka mojako wa phefo.

Mo teng ga ntlo go ne go le thoto, mme mosimanyana a simolla go e latlhela ka kwa ntle go e naya magodu. Erile ge a ntse a ntsha dilo tse, a di ba naya, banna ba magodu ba bona mong wa ntlo a tla. Ba ne ba tshaba ba tlogela mosimanyana mo teng ga ntlo.

O ne a re ge a utlwa banna ba tshaba, a tsena mo morokong wa mmopo a iphitlha mo go ona. Erile ka moso moroko wa tsewa wa newa kgomo ya o ja. Mme. e ne ya o jela le mosimanyana.

E ne ya re ka nako ya go gama, basimanyana ba tsaya dikgamelo ba ya go gama. Mosimane o ne a tsena ka fa tlase ga kgomo go e gama, mme erile a ntse a gama a utlwa lentswe le re, "Ntlo e e bothitho e, mme e senya ka gore ga e na majako."

Mong wa kgomo o ne a bolellwa gore go ne ga utlwiwa lentswe le bua mo mpeng ya kgomo ya gagwe. O ne a laola gore kgomo e bolaiwe, mme mogodu wa yona o latlhiwe

gore o tle o jewe ke bophokobje. Phokobje o ne a ja mogodu, mme a jela le mosimanyana.

Erile ge phokobye a sena go fetsa go ja, a utlwa lentswe le bua mo mpeng ya gagwe le re, "Phokobye a o jele o kgotshe?" Phokobye a tshoga a tshaba, a ema, a reetsa. O rile ge a eme a reeditse, a utlwa gape lentswe le botsa le re, "A O kgotshe?"

La bofelo phokobye a araba a re, "Ga ke a kgora." Lentswe la mo raya gape la re, "A O bona ntlo e tshweu ele?" Ke ya ga etsho. Tsamaya O ye kwa go yona, mme e re ge O fitlha kwa go yona, O tsene ka mojako o monnye mme O tla fitlhela dinama O di je.

Phokobye o ne a dumela, mme erile a tsena kwa go yona, a tsena mo go yona a ja dinama. Erile ge a sena go ja, a utlwa lentswe gape mo mpeng ya gagwe le re, "A janong O jele O kgotshe?" Phokobye o ne a bolela gore o kgotshe.

Lentswe la re, "A re ye koo kwa ntle. Mosimanyana a bona phokobye a tswa ka mojako a sa pitlagane, mme a mo raya a re." Ga O ise O kgore. Bowa O ye go ja gape." Erile ge a ntse a ja, mosimanyana a mo raya a re, "A O ke O tswelle kwa ntle."

Phokobye o ne a re o a tswa mme a pitlagana fa mojako, ka ge a ne a jele thata. Ka yona nako e, mosimanyana a bitsa rragwe gote a tle go bolaya phokobye. Rraagwe o rile ge a sena go bolaya phokobye o, a simolla go mmua.

E rile ge a ntse a mmua lentswe la tswa mo mpeng ya phokobye la re, "Ntata O se ka wa ntshega ke fa thoko ga sebethe Rraagwe o ne a phunya phokobye ka kelatlhoko gore a se ka a sega mosimane wa gagwe, mme a mo ntsha mo mpeng ya phokobye.

LETSOMO

Ga-ra-ma
Tsu-pa-mo-lo-mo
Di-re-the-ng

Na-ma-la-tse
So-lo-fe-tse
Tlha-tlo-gi-le

Tlho-bo-gi-le
Sia-ne-tse
Ma-ru-tlha-re

Ka letsatsi lengwe ke ne ka tsoga go sa le phakela, ka tsaya molamu wa me go ya go tsoma. Ke ne ka gadima

kwa le kwa go batla mpya ya me gore e kae, re bolle re ye kwa nageng.

Ga ke a ka ka rata go e bitsa gonne ke ne ke sa rate gore go itse ope kwa ke neng ke ya teng. Erile la bofelo ka bona gore ke ne ke tshwanetse go e betsa, mme ka letsa molodi o mosesane o o neng o ka utlwiwa ke yona fela.

Ke ne ka bona e tla e siane, mme erile ge e tsena fa go nna ya itumela thata ge e bona ke tshotse molamu, ka e ne e itse ge ke ne ke ya go tsoma. E ne ya supa boitumelo ba yona ka go tlolela mo go nna, e garama e ya go boa fale.

Le nna ge ke e leba, ka bona gore se se neng se ka tsoga e ne ele sa me, gonne e ne e siana jaka peolwane e fofa. E ne e re ge e siana, e namalatse mogatla wa yona o e neng ekete thupa ya moretlwa, le gona e beye nko ya yona e e neng ekete nko ya lekgoa Kana e ne e le ntle thata mpya ya me.

Ke ne ka tloga ka tlolela ka phata ya Mothudi. E ne e le ka nako ya ge dikgogo di fologa ge ke tloga kwa gae, mme erile ge letsatsi le tswa, ka be ke setse ke lebile sekgwa sa Tsope. Mo go sona sekgwa se, ke ne ke solofetse gore ke ne ke tshwanetse go tsosa sengwe.

Ke ne ka ya kwa le kwa mo sekgweng, mme ka se ka ka bona sepe. La bofelo ke ne ka lapa ka be ka nyema moko. Letsatsi le ne le setse le tlhatlogile, mme ka tsena mo moriting wa morula ka ikhutsa mo go ona. Le yona mpya e ne ya patlama fa thoko ga me.

Fa morago ke ne ka tsoga ka ema ka tsamaela kwa gae. Ke ne ka bona sentle gore ka lona letsatsi le, ke ne ke tlile go ya gae ke bolaile tswa-molomo. Ke ne ke tlhobogile rure gore ke ne ke ka se ka ka tlhola ke tsosa sengwe.

Mpya ya me e ne e sa tshwane le dimpya tse dintsi tse e reng ge di ile go tsoma, O fitlhele di tswa mo sekhung se, di tsena mo go sele. Yona e ne e tsamaya fela fa morago ga me. Fa gongwe e ne e a be e nthole ditlhako, ka gore e ne e tsamaya fela fa diretheng tsa me.

E ne e leta fela ge ke letsa molodi ke re, "Tswee sile." Ke gona O beng O tla e bona O be O itse mkgwa wa yona. O tla fitlhela e gagaba mpya e thamaga, e namaletse ekete noga ya noka tse dikgolo. Tlhogo ya yona le maoto

a pele e le selo se le sengwe. Maoto a morago le mogatla le ona e le selo se le sengwe.

Ke ne ka tsamaya sebakanyana ge ke sena go tloga fa ke neng ke ikhutsitse teng. Go ne go le sekhu sa morobe fa pele ga me, mme erile ge ekete ke ya go se feta, ga sutlha photi e tona mo go sona. Ya re ge ke re, "Tswee, sile!", ya be e setse e e utlwile.

Erile ge ke gadima ke batla gore e kae, ka bona e feta e rapaletse ekete ga e bone kwa photi e neng e ya teng. Phefo e ne e fokela ntlheng ya tsogo la molema, mme ke gona kwa mpya e neng e sianetse teng. Di ne tsa tsena ka sekgwanyana sa marutlhare, mme erile ke ya ke se lebile, ka utlwa photi e lla kwa morago ga me ntlheng ya molema.

Ke ne ka siana thata go ya kwa e neng e lla teng. Ge ke tsena fa e neng e e tshwaretse teng, ka fitlhela e sa ntse e e tshwere ka serope. Photi e ne ya re ge e mpona ke tla, ya be e lwa thata go tla kwa go nna. E ne ya pallwa ke go dira se e neng e rata go se dira gonne mpya e ne e le maatla thata mo go yona.

Ke ne ka e atamela ka kelatlhoko, mme ge ke le gaufi le yona ka e betsa ka molamu mo tlhogong fa gare ga-dinaka ka be ka e latlhela fa fatshe. Ke ne ka e itaya ga-bedi ka be ke e bolaya. E ne e le photi e tona ya mafatse e ke neng ka e rwala ka makete a magolo.

Ke ne ka e phunya gore ke e ntshe mateng gore e se ka ya nkimela. Ke ne ka gotsa mollo go besetsa mpya mala, mme nna ka ipesetsa sebetse. Erile ge di sena go butswa, ka di ogola. Ke ne ka ja sebetse mme erile ge ke sena go ja ka fa, mpya, mala ya a ja.

E rile ge e fetsa go ja ka tsaya photi ka e rwala. E sala e eta a nkimela, mme ka itshoka gore ke be ke ye go tsena kwa gae ka yona. Rre o ne a makala gore ke ne ka kgona jang go e rwala. Ke ne ka tlhola malatsi a le mararo ke sa batle go dira sepe ka ge e ne e nkimetse thata.

E ne ya apeiwa ya swaiwa tšhotlho. A selo se se monate tšhotlho ya photi. Tlhogo ya yona le letlalo la yona di ne tsa newa malome, mme a itumela thata, a re ke na setlogolo, se tla nkgatisa boloko. Letlalo o ne a le suga a le dira thari ya ngwana. Ke thari e ntle e e boleta.

Ka ngwaga o o tlang ke tshwanetse ka ya go gapa kgomo, mme ge ke tla ka yona e tshwanetse ya isiwa kwa go malome. Ke gona ke tla beng ke mo ntsheditse ditlhogo. Kana a re ge nka dira jalo, o tla mpha mosadi ge ke le monna, mme ga ke a batla bogadi jo bontsi.

MAOKANENG GO TSENNWA GONGWE (KAROLO YA I)

Kgo-ro	Tho-be-tse	Me-du-twa-na
U-nya	Di-ka-la	Pha-tla-l-la
M-mu-pu-du	Thi-be-l-la	Ma-o-ka-ne-ng
N-ngo-kgo	Pa-ki-le	Mo-go-lwa-ne
Ma-nya	Fu-tswe-la	Tla-tla-na

Erile maloba banyana ba kgoro ya Mokgalo ba bolla go ya go hula mmupudu. Go ne ga tla Moreki a tswa go batla dikgomo tsa gabo; di ne di thobetse ka kwa Madikwe. Ke ene a neng a tla a bolela gore mmupudu o ne o sa butswa o ne o bolaile tshwene.

Moreki o ne a goroga ka dikgang tsa go enya ga mmupudu le go butswa ga ona ka nako ya maitsihoa. Mme e ne ya re ka nako e khutshwane a sena go goroga, kgoro yotlhe ya Mokgalo ya be e setse e itse ka go mokgwa o mmupudu o neng o entse ka ona. Ba ne ba re e ne e se go enya ga ona e ne e le go wa ka dikala.

Morongwe le Motshabi ba ne ba tsamaya ba itsise basetsana ba kgoro ya ga bona gore ba ne ba tshwanetse go bolla ba ya go hula mmupudu, batho ba bantsi ba motse ba ise ba utlwe sepe ka ga ona. Kana ge batho ba motse ba ne ba ka utlwa, e ne e ka re ka moso Thaba ya Matlhorwe ya be e unya motho le tshwene.

Basetsana ba, ba ne ba bona gore le ge e ne e le bosigo, ba ne ba tshwanetse ba bolla gore ba tle ba rake batho ba bantsi ba motse kwa go neng go iwa go hula mmupudu teng. Ka nnete ba ne ba bolla ge letsatsi le sena go phirima gonne ba ne ba sa rate go bonwa ke batho.

Go ne go se ope yo o neng a le manya mo lesomong le, mme ba ne ba tsamaya bosigo bo botlhe ba be ba goroga kwa thabeng tsa Madutle ge masa a tla a rwele. Ba ne ba thibella fa tlase ga thaba go leta gore bosa bo se le gore ba tshose boroko.

Erile ge bosa bo sena go phatlalla, ba ne ba tsoga ba tlhapa matlho ka metsi a ba neng ba a pakile ka medutwana. Ba ne ba futswela magobe ka metsi ba a ja gore e re ge ba pagama thaba go be go se na yo o reng mme o rile. Kana Batswana ba re, "Maokoneng go tsennwa gongwe."

Ba rile ba ise ba eme go pagama thaba, ba utlwa tshwene ya rotwe e gowa e re, "Nngokgo." E rile ge ba tsholetsa matlho a bona ba leba kwa godimo ga thaba, ba fitlhela thaba yotlhe e unya ditshwene. Ba ne ba nyema moko ge ba bona ditshwene ka bontsi jo bo kana. Ba ne ba bua ka molomo gore ba ne ba tsamaetse lefela.

Le ge go ntse jalo, ga ba a ka ba itsapa go pagama thaba, mme ba ne ba makala go bona mmupudu o budule jaaka ekele go ne go se sepe se se neng se o ja. Go ne ga bua motho a re, "Bana ba ga mma. mmupudu ga o a butswa o bolaile tshwene." Ke nnete ditlhare di ne di budule di re, "setlhe."

Ka bona nako e, Motshabi o ne a bua le ba gabo. E re ka e ne e le ene yo bogolwane mo go bona, o ne a ba lemosa gore ba ne ba tshwanetse go dira eng ge ba hula mmupudu. Kana ba bangwe ba bona e ne e le selo sa ntlha ba ya go batla dibapalo.

O ne a re go bona a re, "Ba ga etsho, ga twe maokaneng go tsennwa gongwe. Re tlile go hula mmupudu, mme re tshwanetse go tsena mo go ona ka nako e le nngwe. Yo o tla salang kwa morago o tla ipona, mme a se ka a makala ge a ya gae a sa tshola sepe."

Motshabi gape o ne a itse gore go hula mmupudu go na le dikotsi tse dintsi, mme o ne a sa rate go boifisa ope ka go di bolela mo go bona. Mmupudu o sepha le gona o ratwa ke dinoga tse di maswe. Batho ba bantsi ge ba ka itse dilo tse, ba tle ba tshabe go ya go o hula.

Kana gongwe bangwe ba lona ga ba itse mmupudu. Erile ngogola ka ya kwa Tshwane ke o tshotse. Ke ne ka feta ka o naya mosimane wa ga malome ka re a je, mme a

nthaya a re o ne a sa itse gore ke selo mang. O ne a simolla go o ja ge a bona ke o ja. Erile go ise go ye kae, ka utlwa a re, "Kana selo se, se monate jang!"

Erile fa gare ga motshegare mongwe le mongwe wa lesomo le le neng le ile mmupudung a be a tladitse tlatlana ya gagwe. Ba ba neng ba le thata go rwala, ba ne ba hula gape gore ba suke ka dikobo tsa bona, fela ba ne ba se kae ba ba neng ba dira jalo.

MAOKANENG GO TSENNWA GONGWE (KAROLO YA II)

Fo-ko-tsa
Bo-ke-te
Mo-rwa-lo
Ma-hu-be
Mo-le-mo

Tlha-tlo-ga
Tlha-lo-ga-nyo
Mo-tshe-ga-re
Re-ke-ge-la
Bo-tho-lo-ga

Di-ba-pa-lo
Bo-ri-te
Le-be-lo
Me-lo-di
Pha-tsi-ma

Erile ge letsatsi le okama dithaba, banyana ba ne ba bua gore ba ne ba tshwanetse ba boela kwa gae. Ba ne ba fologa mme ba feta ba baakanya merwalo ya bona kwa tlase ga thaba. Ba ne ba wela mo tseleng fela ge ba fetsa go ipaakanya.

Keletso ya bona e ne e le go tsamaya gore ba be ba tsene kwa gae e ntse e le bosigo. Mme ga ba a ka ba kgona go dira jalo gonne ba ne ba rwele merwalo e e bokete. Ba ne ba ikhutsa gararo mo tseleng gonne ba babotlana, ba ne ba imelwa ke merwalo, mme ba sa kgone go tsamaya le ba batona.

E ne ya re ge ba tla ikhutsa la bobedi, ba ne ba utlwa motho a bitsa kwa morago a re ba eme gonne mongwe o ne a lla kwa morago. Ba bangwe ba ne ba rola merwalo ya bona mme ba boela kwa morago go ya go bona gore go ne go lla mang. Ba ne ba fitlhela e le mosetsanyana mongwe a bidiwa Seketi. O ne a le monnye mo go bona ba botlhe.

Go fitlhetswe a llisiwa ke bokete ba morwalo wa gagwe, mme o ne a sa ikutlwe go fokotsa mmupudu o a neng a o rwele. Motshabi o ne a kopa ba bangwe ba bagolo gore

ba kgaogane morwalo wa ga Seketi, ba mo tshedise. Erile ge ba sena go dira jaka ge Motshabi a ne a ba kopa, ba ne ba tsamaya sebaka se seleele ba ise ba ikhutse gape.

Ba ne ba rola ba ikhutsa la bofelo ge ba setse ba le gauifi le kwa gae. E ne e setse e le ka mahube ge ba rola ba ikhutsa, mme ba nna foo, tsatsi la be la tlhatloga. Ba ne ba tsena kwa gae e setse e le motshegare, mme ba bipa dibapalo tsa bona ka matlhare gore di se ka tsa bonwa ke batho. Kana ga go melemo go dira gore mongwe le mongwe a bone se O tswang go se bapala.

Go ne go ise go bolle ope go ya mmupudung ge basetsana ba kgoro ya Mokgalo ba goroga, mme erile ge ba sena go goroga, go ne ga tsoga kgang e tona mo motseng ka ga go enya le go butswa ga mmupudu wa dithaba tsa Madutle. Ka nako e, go ne ga bolla lesomo le legolo la banyana le batho ba bagolo.

Bontsi ba batho ba, bo ne bo tswa mo kgorong tse pedi, ya Monneng le ya Kgosing. Morwalatlhogo wa kgoro ya Kgosing, e ne e le Motsei. Ka kwa Monneng go ne go eteletse Morekwe. Basetsana ba ba ne ba tshwana le Motshabi ka pelo e ntle le ka tlhaloganyo. Ba ne ba thusa ba bannye le ba bagolo ba ba neng ba ile go bapala nabo.

Ba ne ba goroga kwa dithabeng go le motshegare ka gore ba ne ba lala mo nageng. Le gona ba ne ba bothologa fa ba neng ba letse teng ge letsatsi le setse le tlhatlogile, gonne ba ne ba rekegela banyana le batho ba bagolo ba ba neng ba le mo lesomong le. Le ge ba sena go goroga kwa dithabeng, ba ne ba nna fa fatshe go rera tsela e ba neng ba tshwanetse go dira ka yona.

Batho ba bagolo ba ba neng ba le mo lesomong le, ba ne ba lemosa ba bannye gore go hula mmupudu go na le dikotsi tse dintsi. O robega fela ge motho a le mo godimo ga ona, le gona o ratwa ke dinoga tse di maswe tse di bogale.

Ba ne ba pagama thaba, mme mongwe le mongwe a batla setlhare se se neng se entse le gona se budule go phadisa tse dingwe. Bangwe ba ne ba pagama setlhare se, ba bangwe sele, ba bangwe ba sianna fa go sele, bangwe ba fetela kwa go se se kwa pele. E ne e le lebelo la gore go tla tlatsa mang pele.

Go ne go le setlhare se se neng se budule go phadisa tse dingwe tse di neng di le gaufi le sona. Se ne se bonala sentle gore le ditshwene di ne di ise di tsene fa go sona. Mosetsana yo o neng a se bona pele, o ne a bitsa ba bangwe gore ba tle go se hula le ene. Ba ba neng ba le gaufi ba ne ba tlogela ditlhare tsa bona ba ya kwa go ene.

Erile ge ba se pagame ba se hula ba utlwa go lla melodi ya mehuta e ba neng ba ise ba ke ba e utlwe e lla. Ba ne ba bitsana ba botsana gore melodi e ne e le ya eng. Go ne go se ope mo go bona yo o neng a itse gore e ne e le eng se se neng se letsa melodi.

Fa morago ba ne ba lemoga gore melodi e ne e ntse e utlwala go atamela fa ba neng ba le teng. Erile ge ba simolla go batla selo se se neng se letsa melodi, ba bona go tla selo se sentsho se se neng se phatsima jaka letlapa la borite. Go ne ga kuwa motho a re, "Selo se kana kang!"

Erile ge ba leba matlho a bona a rakana le matlho a mabedi a e neng ekete mabone a koloi ya mollo. Ga go a ka ga tlhola go nna yo o neng a leta yo mongwe. Le gona ga go a ka ga tlhola go nna yo o neng a fologa setlhare ka kutu. Batho ba ne ba wa mo setlhareng jaaka morula o o buduleng o digiwa ke phefo.

Mongwe le mongwe o ne a tshabela kwa pelo ya gagwe e neng e re a tshabele teng. Lentswe le ne la tsoga modumo o o neng wa tshosa le ditshwene. Di ne di tshaba batho. Batho bona ba ne ba tshaba noga.

MANONG

Ma-di-so-ng

Bo-thi-tho

Tlha-gi-le

Ma-a-ba-nya-ne

Mo-re-tlwa

Bo-pho-ko-bje

Di-ba-ta-na

Kgo-bo-ka-nya

La-tswa

Kgwa-tha

Mo-swa-ng

Ko-ko-na.

Kgomo ya gabo Molope e swetse kwa nageng maloba. Molope o ne roma monnawe Molopane gore a ye go itsise rragwe kwa gae ka ga kgomo e.

Molopane o ne a tloga kwa madisong e sa le motshegare,

mme ga a ka a tsena kwa gae. Kana o ne a se molemo, gone o ne a se ka a dira se a neng a laelwa go se dira.

Molope o ne a mo laela tsela e a neng a tshwanetse go tsamaya ka yona, mme ga a ka a dira jaaka a ne a laetswe. O ne a tsaya tsela e a neng a e rata.

Tsela e, e ne e tletse motlhaba o mogolo. Molopane o ne a rata go tshameka mo go ona thata. O ne a siana a itatlhele mo go ona, a be a ipitike mo go ona?

O ne a re a ntse a dira jaana, a patlama mo go ona a re o a ikhutsa. Letsatsi le ne le le bothitho, mme erile go ise go ye kae, a be a setse a tshwerwe ke boroko.

O rile ge a ntse a robetse fa, ga tla monna mongwe a tswa kwa morakeng. Monna yo o ne a tshoga ge a mmona ka a ne a gopola gore o sule. O ne a ya kwa go ene a iketlile a be a tsena fa go ene.

O ne a ema fa go ene ka sebakanyana a ntse a mo lebeletse, mme a lemoga gore o ne a robetse. O ne a mo tshwara ka letsogo a mo tšosa, mme erile a sena go tšoga, a mmotsa gore a o ne a lwala.

Molopane o ne a bolela ge a ne a sa lwale. O ne a robetse gone o ne a bolailwe ke tlala a bile a lapile. Monna yo, o ne a mo oka ka go mo fa nama e a neng a e tšhotse, mme erile ge Molopane a sa ntse a ja nama e, monna yo, a ya go kgetla mpa.

O tlhagile a tšhotse mpa e ntle ya moretlwa a e fitlhile. Erile a tsena fa go ene a mo tshwara ka letsogo a re, "Kgathata, ke go betse o tle o latlhe go robala mo mileng." O ne a kgathata mme erile monna yo a ise a fetse go mo itaya a šupuga a tshaba.

O rile go tloga fa a se ka a tshabela kwa gae. O ne a itse gore rraagwe le ene o ne a ya go mo iteela mokgwa wa gagwe o o mašwe. O ne a ya go lala ntlheng e nngwe ya motse, ka a ne a boifa gore kwa nageng o ne a ka lala a jelwe ke diphiri.

Molope o ne a nna fa kgomong e e neng e sule, ga be ga nna bosigo. Erile ka maabanyane a magolo a tlelwa ke go boifa. O ne a utlwa bophokobje ba lla ekete ba tla kwa go ene. Ba ne ba bitsana ka ba ne ba utlwa ka phefo gore kgomo e sule mme ba tshwanetse go ya go e ja.

Rrabona o ne a makala ge a bona dikgomo di goroga

badisa ba tsona ba se teng. O ne a tsena mo go tsona a di gopola, mme a lemoga gore go ne go se teng kgomo e le nngwe. O ne a lemoga gore badisa ba ne ba se teng ka go yona kgomo e.

O ne a itsise ba ga gabo, mme ba tswa go ya go batla bana ba ba neng ba timetse. Ba ne ba tsamaela kwa dikgomo di neng di tswa teng ge di tla go goroga. Erile ge ba ntse ba gowa ba bitsa, ba utlwa mongwe le ene a kuwa jaaka mosimanyana.

Ba ne ba ya kwa lentswe le neng le tswa teng, mme ba ya ba tsena fa mosimanyana o neng a le teng. Ba fitlhetse Molope a le mo godimo ga setlhare ka a ne a tshaba bophokobje.

Ba ne ba mmotsa kwa monnawe o neng a le teng, mme a bolela gore o ne a mo roma go sa le motshegare go ya go bega kgomo e e neng e sule. Ba ne ba leka pele go batla kgomo e e neng e sule mme ba se ka ba e bona ka ntlha ya lefifi.

Ba ne ba ya gae, mme erile ka mošo ba ya go batla kgomo le ngwana yo o neng a timetse. Erile ba ise ba ye kwa kgakala, motho a tswa kwa gae go bolela ge ngwana a bonwe. Bontsi ja batho bo ne ba bowa, mme ba bangwe ba ya go batla kgomo.

Erile ba ntse ba e batla ba sa le kgakala, ba bona manong a boka mme ba ya kwa a neng a boka teng. Ba ne ba fitlhela kgomo e letse e jelwe ke bophokobje mme manong ona a kokona marapo a a neng a tlogetswe ke dibatana.

Ba ne ba kgobokanya marapo le moswang ba di fisa ka mollo. Ba ne ba dira gore dikgomo tse dingwe di se ka tsa tla tsa latswa marapo a, le moswang o, mme tsa tsenwa ke bolwetse jo bo neng bo bolaile kgomo e. Ke gona ba neng ba boela kwa gae.

LENONG

Di-kgwa-ge
Du-pe-l-la
Bi-pi-wa

mo-nko
Se-bo-du
Di-kga-ga

Ma-tla-ka-la
Tlha-tse-tse
Kga-la-ga-di

Lenong ke e nngwe ya dinonyane tse di phelang ka go ja

nama. Molomo wa lona o tshwana le wa segodi, wa ntsu le wa morobitshe. Dinonyane tse, di na le melomo e e dikgwage, gonne e diretswe gore di tle di gagole nama ka yona.

Lenong le fapaana le segodi le morobitshe le ntsu ka gore lona ga le ke le bolaya diphologolo tse le di jang. Lona le leta gore phologolo e swe pele, ke gona le simolle go e ja.

Ge nku kapo kgomo e ka swela mo nageng, O tla bona ka pele manong a setse a boka fa godimo ga fa e swetseng teng. E tla re go ise go tseye sebaka wa bona a setse a kotama fa thoko ga setopo sa kgomo kapo sa nku.

Batho ga ba itse sentle gore manong a itse jang ge sengwe se sule. Bangwe ba re a bona sengwe le sengwe se se suleng a le kgakala. Bangwe gape ba re a itse ge sengwe se sule ka go se dupella. Ga re itse gore ba ba buang nnete ke bafe.

Ka sebaka sengwe nku e kile ya bolaiwa mme ya somolwa motsitsana. Go ne ga tladiwa motsitsana ka tlhaga, mme wa tlogelwa mo nageng. Erile ka moso manong a be a kgobokanye fa go ona. A ne a kgaoganya letlalo ka melomo ya ona a batla nama mme a fitlhela tlhaga.

Ka nako e, go ne go se na monko o re ka reng manong a ne a bona nku ka ona. Go bonala sentle gore lenong lengwe le ne la bona nku e, mme a mangwe a lemoga kwa a neng a ka bona go ja teng. Ke gona a neng a kgobokana fa go yona.

Ka letsatsi lengwe namane e ne ya swa, e ne ya bipiwa ka tlhaga le dikala tsa ditlhare gore e se ka ya bonwa ke sepe, mme ya tlogelwa mo nageng. Ka lona letsatsi leo, manong a ne a tla a feta a boka fa godimo ga fa e neng e le teng. Se se supa gore a ne a e utlwa ka monko.

Ka tsela e, re bona gore manong a kgona go bona dilo tse di suleng ka mekgwa e le mebedi. Wa ntlha ke ka go di bona, mme wa bobedi ke ka go di utlwa ka monko.

Molao o iletsa batho go bolaya manong. Ge motho a ka fitlhelwa a bolaile lenong, molao o mo otlhaya ka kotlo e e botlhoko, gonne manong a re thusa ka go feela naga matlakala.

Ge manong a ka be a se teng, lefatshe le ka be le nka sebedu sa dilo tse di swelang mo nageng. Jaanong sebedu

se, ga se teng ka ntlha ya tiro e e molemo e e dirwang ke manong jaaka eketse a a duelwa.

Bonno ja manong ke dithaba tse dikgolo tse di nang le dikgaga. Mo dikgageng tse, go sala maiphorwana le manong a a tsofetseng ge a mangwe a ile go tšoma fa a fitlhelang setopo teng, a tlatsa dinama ka dimpa, mme a fete a tlhatsetse mo maganong a maiphorwana le batsofe.

Mono ga rona go na le mafelo a mantsi a e leng bonno ja manong Bonno jo bogolo ja ona ke dithaba tsa Mogale le lekgaba lengwe kwa Kgalagadi le le bidiwang Bonnyela-Nonnye. Mafelo a, ke metse e megolo ya manong.

GO ETA KE THUTO (KAROLO I)

Bo-a-tlha-mo
E-la-tlho-ko
Kga-la-ga-di
Le-ka-nya-na
Mo-kga-tshe-ng

Di-la-l-lo
I-khu-tsa
Le-nyo-ra
Kga-tlhe-ga
Ma-u-ngo

Go-wa
Se-nka
Kge-tla
Se-we-lo

E kile ya re a motlha mongwe monna mongwe le mosadi wa gagwe ba tloga mono fatsheng la borwa go ya go eta kwa lefatsheng la Kgalagadi. Ke lefatshe la dinoka tse di boatlhamo bogolo le metlhaba e mentsi. Metsi a tsona a ella ka fa tlase ga metlhaba e.

Mosadi yo, o ne a sa tlwaela go nna a sa dire sepe, mme erile ge ba sena go tsena kwa ba neng ba etetse teng, basadi ba motse ba rera go ya go sega bojang. Mosadi yo, o ne a ikutlwa go ya bojannye le basadi ba.

Ba ne ba tloga mo gae e sa le ka moso, mme ba ya go goroga kwa ba neng ba ya go kgetla bojang teng ka nako ya ge go jewa dilallo. Kwa ba neng ba ile go kgetla bojang teng, e ne e le kwa merakeng. Kwa teng go nna banna le basimane fela, ka e le bona badisa ba dikgomo. Mosadi teng o bonwa ka sewelo.

Ba ne ba goroga ka nako go ja le ba moraka dilallo tsa bona. Go ne ga itisiwa, mme ga tloga ga robalwa. Bosa bo ne ba sa. Basadi ba ne ba tlhola letsatsi la bona la

ntlha fa morakeng, ba sa ya go batla bojang. Ba ne ba tlholetse go ikhutsa le go botsa fa bojang bo neng bo ka bonwa teng.

Batho ba Kgalagadi ke barui ba bagolo ba dikgomo, dinku le dipodi. Maruo a, bona a, a disiwa ke batho ba merafe ya Makalaka. Ka baka le, puo e kgolo ya kwa merakeng ke Sekalaka, gonne badisa ba, ba nna le basadi le bana ba bona kwa merakeng e.

Mosadi wa moeng o ne a bona ka tsatsi la ntlha ge a sena go goroga kwa morakeng gore o ne a le mo gare ga morafe wa puo e sele. O ne a bona gore se se neng se mo tshwanetse e ne e le go ithuta puo e e neng e buiwa ke batho ba. Kana selo sa ntlha se motho a ithutang go se dira ka puo ya seeng, ke go dumedisa le go botsa maphelo.

Mo tsatsing la ntlha, mosadi wa moeng o ne a sa utlwe sepe fela se se neng se buiwa. Ka lona tsatsi le, o ne a ithuta go dumedisa. Kana ge go twe, "Dumelang", ka Sekalaka, gatwe, "Dumilani". Ge go twe O tsogile, ga twe, "Mongai?" Yo o arabang a re, "Tamoka." Ke go re ke a tsoga.

Fa gongwe o fetola ka go re, "Mamoka tšhini?" Ke go re, "Wena O tsogile jang?" Yo mongwe o tla araba ka go re, "Heka tamoka." Go dumedisa go le go botsa matsogo go, e ne ya nna yona thuto ya ntlha ya mosadi wa moeng, mme o ne a kgona go e tshwara le go e bua ka lona tsatsi la ntlha.

Ka tsatsi la bobedi ge ba ntse ba le kwa nageng, basadi ba ne ba bolla go ya go sega bojang. Mosadi wa moeng o ne a elatlhoko go bona gore a naga e ba neng ba le mo go yona e ne e tshwana le ya kwa ga gabo, mme o ne a bona gore e ne e fapana le ya kwa ga gabo jaka puo le yona e ne e sa tshwane le ya kwa ga gabo.

O ne a bona ditlhare dingwe tse di neng di le teng kwa ga gabo, mme di ne di sa bonale ka bontsi. Ditlhare ka bontsi e ne e le tse a neng a sa di itse. Tse di seng kae tse a neng a di itse e ne e le mogonono, mokgwa, mogotlho le mosetlha.

Ditlhare tse di neng di le baeng mo go ene, e ne e le mophane, modumela, mokhi le tse dingwe ka maina a tsona. Felo fa ba neng ba sega bojang teng, e ne e le naga

e tonanyana. Ditlhare tsa yona ka bontsi e ne e le ditlhare tse di se nang maungo. Maungo go ne go bonwa a mokgalo fela.

E ne ya re motshegare ge ba ntse ba iketlile go sega bojang, mosadi wa moeng o ne a tsosa matlho mme a bona selo se a neng a gopola gore ke mpja. O ne a makala go utlwa ba a neng a na nabo ba mo raya ba re selo se a neng a se bona e ne e le lekanyana.

O ne a kgatlhega thata go utlwa gore selo se, e ne e le lekanyana, gonne o ne a ntse a itse leina la lona fela. O ne a eletsa thata go le atamela go le bona sentle gore a tle a le itse, fela ga go a ka ga nna jaaka a ne a eletsa, gonne le ne le tshaba ge eketse ba atamela fa go lona. Fela o ne a bona ge le sa fapaane gope le mpya.

Ka tsatsi la ntlha ge basadi ba ile go sega bojang go ne go le maru mme ba se ka ba tshwenngwa ke lenyora. Ka tsatsi la bobedi go ne go se na maru mo godimo, mme ga dira gore basadi ba batle metsi go nwa. Ba ne ba wela ka fa nokeng e ba neng ba kgetla bojang mo mokgatsheng wa yona go senka metsi.

GO ETA KE THUTO (KAROLO YA II)

Mo-i-la
Na-me-tsa
Le-tsho-lo
Kgo-fa-ti
Fo-l-le-lwe

Fo-u-fa-tsa
Ma-so-ka-pha-la
Tho-lo-ge-la
Fa-pa-ki-lwe
Tsho-di-si-wa

Ko-nwa
Ko-ta-me
Le-o-bo
Tlo-tla

Mo teng ga noka e, go ne go na le didiba tse di neng di epilwe ke ditlou go nwa mo go tsona. Basadi ba ne ba botsa mosadi wa moeng gore ene le monna wa gagwe ba ne ba bina eng, mme a araba ka gore ene le monna wa gagwe ba ne ba bina tlou. Ke gona basadi ba, ba mo lemosa gore e ne e le moila gore a nwe metsi a a neng a epilwe ke tlou.

“Ao!” Mosadi wa batho o ne a makala. O ne a botsa gore ke'ng se se neng se ka mo tthagela ge a ne a ka nwa

metsi a. Ba ne ba mmolella gore se ba neng ba se itse sentle, e ne e le gore ge a ne a ka nwa metsi ao, o ne a tla tsenwa ke bolwetse jo bo neng bo ka mo golafatsa, kapo ba mo foufatsa.

Mosadi wa batho o ne a tšhoga a be a sala a roroma bogolo ge a utlwa ka ga bofofu. O ne a bolela gore e ne e le la ntlha a utlwa ka ga selo se se ntseng jana, mme o ne a itumela thata gonne selo se e ne e le thuto mo go ene. O ne a re ka molomo wa gagwe a re, "Ao, a selo se se molemo lenao, kana ke lona le ntsereng la ntlisa kwano. Go eta ke thuto e kgolo."

Erile ka tsatsi la boraro ge ba le mo tseleng go ya go kgetla bojang, ba fitlhela go letse noga e kgolo ya tlhware fa thoko ga tsela. E ne e meditse poo ya photi mme dinaka tsa yona di setse ka kwa ntle ga legano la tlhware. Pono e le yona, ya mo tšhosa a be a sala a pallwa ke go bua. Ba ga gabo ba ne ba mo nametsa ka go mo lemosa gore tlhware ke noga e e se nang kotsi epe. O ne a dumela se ba neng ba se bolela ge a bona ba e atamela ba be ba tshwara photi e e neng e e meditse ka dinaka.

Mongwe wa basadi ba o ne a bolela gore noga e, e ne e le tšhupo ya sengwe se se botlhoko se se neng se tla utlwala. Ka nnete erile ge ba goroga kwa morakeng maitsiboa, ba fitlhela go le motho yo o neng a tlike go bega loso la kgosana nngwe e e neng e bolailwe ke tau go ilwe letsholo. Kgosana e, e ne e bidiwa Leiya. E ne e le ene moetapele wa mophato wa Masokaphala.

Ba fitlhetse banna ba setse ba ipaakantse go thologela mokgosi oo. Ba ne ba tloga kwa morakeng ka koloi ge letsatsi le sena go phirima. Mme ba sala ba lala ba tsamaya bosigo bo botlike ba mariga go be ba tsena kwa gae ge dikgogo di fologa. Erile ge bo sena go sa, batho ba phuthega go baakanyetsa phitlho ya motho yo. Le yona phitlho e, e ne ya nna thuto e ntšhwa mo mosading wa moeng.

O ne a itse phitlho ya kwa ga gabo e motho a lokelwang mo lekaseng le le kgabisitsweng mme a isiwe kwa mabitleng. O ne a makala go bona banna ba epa mo sakeng, go twe ke gona ge ba ne ba epa lebitla. Ge lebitla le sena go epiwa, o ne a bona banna ba tswa ba rwele selo se a neng

a sa itse gore ke'ng ka lepara. Ga a ka a bona sepe gonne kwa teng basadi ga ba ka ba ya phitlhong ya motho yo mogolo.

Monna wa gagwe ke ene o neng a ya mme a bona la ntla ge motho a bolokiwa a fapakilwe ka dikgofati. O ne a bolokiwa ka mokgwa wa Setswana. O konwa maoto le mabogo mme a fapiwe gore a tle a tsene mo lebitleng a kotame. O direlwa leobo le a tsenngwang mo lebitleng ka lona, sefatlhego sa gagwe se sa thibegediwa ke sepe. O kotamisiwa mo lebitleng a lebisitswe kwa botlhabatsatsi.

O tshodisiwa lerumo kapo selepe sa gagwe ka seatla, mme ditlhako tsa gagwe di follelwe mo letsogong la gagwe. Ge O mo lebile, O bona setshwantsho sa motho a ya leeto kapo a ya go tlabana. Ge O botsa gore tiro e, e šupa eng, O arabiwa ka gore o kotamisiwa jaana gore a nne ka gale a letetse letsatsi la tšogo ya bašwi. Ke gona mosadi yo le monna wa gagwe ba neng ba bona gore tumelo ya go rula ga bašwi ga se ya Bakeresete fela, mme le mo bathong ba bogologolo e ntse e le tumelo e kgolo.

Monna yo le ene o rile go bona selo se, a re, "Batho re tsamaela go bona. Dimakatso tsa lefatshe ga di 'fele.'" O ne a boela kwa ga gabo a ithutile dilo tse dintsi tsa lefatshe la Kgalagadi. O ne a bona mekgwa e mentsi ya bogologolo e e neng ya mo kgatlha. Kwa teng bana ba tlotla batsadi le batho botlhe ba bagolo.

MOLLO O MOGOLO

Se-ka-me-la
Ku-du-pa-na
Ta-o-lo-ga
Bu-lo-lo-ga

Tlha-ga
Pi-lo-ng
Le-a-no
Thu-nya

Koi le Pitse ba ne ba ya go tšoma maloba. Ba ne ba bolla kwa gae ge letsatsi le ise le tswe, mme ba tlhola letsatsi lotlhe kwa nageng.

Erile ge letsatsi le sekamela go ya go tikela ka dithaba tse dikgolo, ba ne ba ikhutsa fa thoko ga molapo o o boteng.

E ne ya re ba ise ba nne fa sebaka se seleele, go ne ga thunya mosi o mogolo kwa tlase ga molapo o.

La ntlha ba ne ba gopola gore mongwe o ne a gotsitse mollo kwa mosi o neng o thunya teng, mme ba ne ba lemoga ka pele gore e ne e se mollo wa dikgong.

Ba ne ba lemoga gore e ne e le mollo wa tlhaga gonne e ne ya re ka nako e khutshwane, ba ne ba bona go tlola kgabo e khibidu fa mosi o neng o bonala teng.

E re ka ge tlhaga e ne e godile thata, kgabo ya mollo o, e ne e okama ditlhare tse di godileng. Mollo o o neng o fisa matlhare a ditlhare tse, e ne ekete o tla kgoma maru.

Erile ge ba sa ntse ba makaletse bogolo ba mollo o, go ne ga tšoga phefo e e neng ya o gakatsa go feta selekanyo. Phefo e, e ne e fokela kwa ba neng ba ikhutsitse teng.

Ba ne ba sa ntse ba maketse ge ba bona kgabo ya mollo o, e tla e kudupana, e taologa, e kapa ditlhare, e tsamaya jaka seboko sa legakgale se fisiwa ke letsatsi.

Erile ge ba sa ntse ba maketse jana, ba bona go tla diphologolo tsa mehuta e mentsi di tshaba mollo o. Di ne tsa feta ka bona di lekile lebelo le legolo. Nngwe le nngwe e ne e leka go boloka bophelo ba yona.

Mo teng ga diphologolo tse, go ne go le makanyana, mebutla, metlobo, dikgokong, dikolobetsa naga, bophokobye le bomošwe. Go tshaba ga diphologolo tse, go ne ga ba bontsha gore ba ne ba le mo kotsing e kgolo.

Koi o ne a gakolla gore ba tshabele mollo mo godimo ga setlhare; Pitse a gana ka a ne a bona kgabo ya ona e bipa ditlhare. O ka be o ne wa ba fisa ge ba ka be ba ne ba dira jalo.

Erile ge ba sa ntse ba maketse aana, Pitse a tlelwa ke leano la gore ba batle fa tlhaga e neng e sa gola thata teng, mme ba tshaba fale le fale.

Ba ne ba kgetla matlhare go tima mollo o o neng o le fa go bona. Ba ne ba setse ba le mo pilong ge mollo o mogolo o tsena fa go bona. Ba ne ba bullala ge o tsena fa go bona gore ba se ka ba ipona ge o ba fisa.

Ba ne ba utlwa bollo ba ona ge o feta ka bona, mme erile ba bulologa, ba fitlhela o fetile ka bona. Ba ne ba fitlhela ba le mo pilong e ntsho. Ba ne ba itumela ge ba ne ba ipoloka ka go fisa tlhaga e e neng e le fa go bona.

Re tshwanetse go ithuta ditsela tse dintsi tsa go ipoloka
gore re se ka ra bolawa ke mollo, gonne e re o ntse o le
molemo mo go rona, o bile o sera se segolo mo go rona.

LEBOKO LA DIKGOMO

M-ma-ntle-re-be-tsa	Tsha-bi-sa	Ntshe-ge-le-ng
Le-ka-lo-ng	Pha-mo-la	Ma-nge-na-na
Le-ka-la-ba-te-ng	Phu-the-gi-le	Le-se-le-se-le-ng
Le-pha-la-pha-la	Pho-ro-go-tlhwa-na	Mo-pi-tlwe

Mmantlerebetsa ka etsa tlou,
Ka etsa tlou kgolo e tlositse banna
E tlositse banna kwa lekgalong
Kwa lekgalong kwa lekalabateng

Mogobe o motona lephaphala,
Ga ba o gelle ba o tsaya lethoko,
Kana ba tshabisa kwena go phamola
Ba tshabisa noga ya noka tse dikgolo.

Mmamotsha lesa dibete di wele,
Ngwana wa gago o kgwedi di pedi
Ke kgwedi ya Mopitlwe le Moranang
Moranang wa nawa mariga a atametse.

Naka la mmantshu kepu ka epa,
Ka epa matlapa a sa ileng,
A sa ileng kwa leseleseleng
Sekgweng se mebitlwa go tllhaba baloi.

Ke ne ke le selo ke le sepina kolobe.
Madika a jela kolobe nageng,
Serope le tlhogo ka di isa gae,
Go ya go jewa ke banna ba phuthegile.

Borra ntshegeleng tshagana e phatshwa,
E re ke ya botšha ke ete ke kwanya,
Ke etse podi-tona phorogotlhwana,
Ke etse podi-tona se lla manganana

Erile ke bona maru go kwetoga,
 Ka re pitse tsa ga etsho mogolo di e-tla,
 Ka tsena go tsona ka tshwara petsana,
 Mosadi wa pitse a akga moetse,
 Monna wa pitse a thufola tlhogo.

LEBOKO LA BADISA

Tshe-ke-le-tsa
 Ma-fo-lo-sa-nya
 Ma-ko-lwa-ne
 Tlha-ba-ne-le

Tho-kwa-na
 Ko-tswa-na
 Tshu-nya-na
 Ko-lo-pa

Bo-ma-lo-me
 Kgwa-thi-le
 Mme-mo-go-lo
 Bo-ka-di-ka-di

Phatshwa e tsentse tlako logageng,
 Badisa ra e tlhaba thobega phatshwa.
 Ra hula bojang ra e bo neela.
 Ra ba ra e baya tshekeletsa ya mmala.

Ga-a-rekwe wa theko tsa marumo.
 Makolwane mafolosanya ntsweng,
 E re a ya tlase matlho a tlhaele
 Matlho go sale a ga Gaarekwe,
 A sale a leba-labela thokwana.

Nkwe tilodi ya sutlha morobeng,
 Ya sutlha ya gasa mabala le thota.
 Makolwane tlogang lo a seleng,
 Lo a seleng lo a neye magosi.

Magosi ke ona barua mebala.
 Ka ba ruile namane tse ditilodi,
 Tse ditilodi tse dithamaganyana.
 Tse, ke maruo a maapara-nkwe.

Phudufudu khunwana, photi kotswana,
 A dilo tsa go be di nna sakaneng,
 Dilo tsa go ka be di gamelwa marena,
 Dilo tsa go ka gamelwa kgosi etsho.

Nna, rre o ntshwaisitse tshunyana.
E tsebe di ntlha ga e a tshwaiwa.
Bomalome ba rile ba a e tsaya.
Ka gana ka yona ka rothisa keledi.

Ka re a kgomo ya go reka kanono,
Kanono e e marapo a thata,
E e ya reng di gapja e di tlabanele
E thube dira e di tlatse le thota.

Ramokonopi wa Rakgosi dintsi,
Yo a tlhotseng a kolopana le Poulwe,
Ya re motshegare Poulwe a lapa.
Ga sala go kolopa Ramokonopi fela.

Maina a fedile ke a latola.
Le le le mo pelong le nkgakile.
Ga le a nkgaka le mpetile fela.
Mme e tla re ka moso ka kgona go boka.

LEBOKO LA DINONYANE

Mma-ntswe-r-re	Mme-mo-go-lo
Bo-ka-di-ka-di	O-ti-si-tswa
Thi-sa-le-tse	Kgwa-thi-le
Di-tshe-phe	Fi-tlhe-tse

Mmantswerre thaga e segopa,
Thaga e rile tswerre mafikeng,
Mafika a iphetlha-phetlha go duma.

Tlapa le le kwa boseja bokadikadi.
Ka ema go lona ka kua ditshephe.
Ditshephe tsa tlhaga di thisaletse.

Ke fitlhetse mme-mogolo a lema,
A latlha mogoma a opa diatla,
A re ngwana ngwanaka O otisitswe keng?

Ka re ke otisitswe ke mašwi a nku tlhwana,
Ke maswi a nku tlhwana e letse digobo.
E letse digobo e letse sekgweng maloba

Ke fitlhetse magwane a kgwathile sekgweng,
Ka tsena go ona ka inama ka kgwatha?
Ba ne ba ntadia ka todì ya moretlwa
Ke todì ya moretlwa segakatsa mmele.

NTŠHWE (KAROLO YA I)

Di-kgo-pe
Bo-no-lo
Gwa-a-gwa-a
Se-i-tlha-ga

Khu-tsa-na
Se-gwa-pa
Ba-pa-la
Le-be-lo

Ntshwe ke nonyane ya lefatshe leno la Afrika. Ke nonyane e e fetang dinonyane tsotlhe tsa lefatshe ka go gola.

O na le maoto a maleele le molala o moleele, le gona o moleele go feta monna yo moleele.

Ntšhwe o na le dikgope tse dikhutshwane, tse a sa kgoneng go fofa ka tsona. Selo se a nang le sona ke lebelo le legolo. Ka lona o sia dipitse tse dintsi.

Ntšhwe o motonanyana o na le diphuka tse dintsho mo mmeleng. Mo dikgopeng le mo mogatleng, o na le diphuka tse ditshweu.

Ka sebaka sengwe diphuka tse ditshweu tse, di kile tsa be di rekwa ka theko e kgolo. Ke tsona di neng di rwalwa ke magosi le batho ba kemo e e kwa godimo.

Ntšhwe o monamagadi ga a na diphuka tse dintle. Diphuka tsa gagwe ke tsa mmala o mokwebu. Le ka theko di fetwa ke tsa o motonanyana.

Ntšhwe ke nonyane e e bonolo go tlwaediwa go nna mo gae. O tlwaela a be a nne jaaka diruiwa tsa gae. Fela ge a sena go gola, o na le kotsi e kgolo mo mothong.

Ka nako ya ge ba tsala o tla bona ba tsamaya ka sebedi. Ba gwaagwaa khutsana fa fatshe go dira seithlaga. Mo go sona wa mosadi o baya mae a le lesome le bobedi.

Go elama mae ga se tiro ya o motshegadi fela. O motonanyana o elama bosigo gore o monamagadi a ye go bapala. Mo bekeng tse thataro, mae a a thuthuga.

Ge mae a sena go thuthuga, ntšhwe o motonanyana o kotsi go feta selekanyo. Ga a batle sepe se atamela fa maiphorwana a leng teng. Ge motho a ka se ka a itsholofela mo go ene ka nako e, a ka latlhegelwa ke bophelo ba gagwe.

Monna mongwe o kile a re a sa itse mokgwa wa ntšhwe, a atamela fa go ene a na le bana. Erile ge ntšhwe a tla kwa go ene, a gopola gore o ne a mo tšhosa fela. O lemogile kotsi e a neng a le mo go yona ge ntšhwe a setse a le mo godimo ga gagwe.

O ne a tla a sianetse kwa monneng yo wa batho yo. A feta a mo thula a be a sala a bina mo go ene. O ne a mo gataka a be a mo tlogela a le gaufi le go swa. O ne a batla go šwa a sa bonwa ke ope.

Batho bangwe ba ja nama ya ntšhwe. Ga se nama e e molemo gonne e na le monko o o mašwe. Ge ba aka ba re e monate go jewa segwapa.

Mae a gagwe le ona a na le monko o o mašwe. Kana lee la gagwe le le lengwe le lekanye mae a kgogo a le lesome le metso e mebedi. Ge O ka le apeela batho, ba kgona go le ja ba le bantsi.

Marapo a ntšhwe ga a molemo go jewa ke dikgomo. Batho ba ba botlhale, ba tsamaya ka dikgetse mo nageng ba a phutha go a fisa. Ba ba sa direng jaana ba swelwa ke dikgomo.

NTŠHWE (KAROLO YA II)

Tlha-ma-le-tse
Mo-te-kwa-ne
Pha-tla-l-la
Nkge-l-la

Mo-ra-ma
Lo-ke-le
Tlho-ba
Le-mo-ga

Bo-ntšhwe
Bo-te-nnye

Mo dinyageng tse dintsi tse di fetileng, go ne go na le bontšhwe ba bantsi mo lefatsheng leno. Ba ne ba tsoimiwa

ba bolaiwa ka ntlha ya diphuka tsa bona tse di neng di na le theko e kgolo ka motlha oo.

Go ne go na le ditsela tse dintsi tse batsomi ba neng ba bolaya bontšhwe ka tsona. Motsomi o ne a pagama pitse e e lebelo. O ne a koba ntšhwe ka yona a be a mo tšhware, mme a mo tlhabe ka lerumo.

Ntšhwe ke nonyane e e lebelo thata. Pitse e mo tshwara ka gore ga a ka a siana a tlhamaletse. O sianna ka go boela kafa, a ye ka kwa. A tswe kafa a boele ka kwa.

Ge a ntse a dira jaana, pitse e kgona go mo ngotla dinao. Kwa ntle ga go siana jaana ga gagwe, pitse e ka be e sa mo tshware.

Masarwa a ne a tsoma ntšhwe ka tsela nngwe e e botlhale. E ne e re ge ba bolaile ntšhwe, ba mmue ba sa mo tlhoba. Ba tseye thobane ba e lokele mo molaleng wa ntšhwe go emisa tlhogo ya gagwe.

Janong motho o tla ikapesa ka letlalo la ntšhwe mme a tsamaya jaka ntšhwe o o phelang. O tla tsamaya a iketlile a ntse a isa tlhogo kwa tlase jaka ekete o a sela.

Bontšhwe ba tla mmona mme ba gopola gore ke ntšhwe o mongwe. O iketla jana a be a tsene mo gare ga bona. Ge a le mo gare ga bona o tla tlhopho o mongwe a mo tlhaba ka motsu.

Ge ba bangwe ba tshaba motšomi, o tla siana le bona jaaka ekete o tshaba le bona. E tla re kwa pele ge ba ema, a kolopa o mongwe a mo tlhaba. O tla dira jaana a be a bolaya ba le bantsi.

Motsomi o tshwanetse go elatlhoko gore bontšhwe ba se ka ba mo utlwa ka moa. Go ka nna kotsi e kgolo ge ba ka mo lemoga, gonne ge ba sa tshabe ba ka bolaya motsomi.

Masarwa a ne a bolaya bontšhwe go ya go ba ja, le go tsaya diphuka tsa bona go ya go di rekisa. Batswana ba ne ba reka diphuka tse mo Masarweng mme ba ye go di rekisa mo Makgoeng.

Selo se Masarwa a neng a se reka ka diphuka tse, ke motšokwe kapo motekwane. Kana ekete ga go na selo se Masarwa a se ratang go gaisa motekwane. Le ngwana wa bona ba ka mo rekisa go reka motekwane.

Ge O ile go bapala kwa ba nnang teng, O batla felo gongwe O gotse mollo, mme O latlhele motekwane mo go ona.

Ge motekwane o swa, monko wa ona o phatlalla le phefo, mme o nke go tsena kgakala.

Masarwa a tla o nkgella, mme ba batla ba be ba tsena kwa monko o tswang teng. Ba tla tsena fa go wena ba tswa kafa le ka fa. Mongwe le mongwe o tla tla a tshotse se a se bapatsang.

Ba ba sa tšholang se ba ka rekang ka sona, ba rekisa bana ba bona gore ba tle ba amogele motekwane. Tiro e, ga e makatse gonne Masarwa ga a na tlhaloganyo e e tshwanang le ya rona. Mekgwa ya bona ke ya diphologolo tsa naga.

Ga ba na malao gonne ga ba na kgosi. Ke sona se se dirang gore ba se ka ba itse ge go utswa e le phoso. Ge ba fitlhela dikgomo tsa gago, ba itseela nngwe e ba e ratang ba ye go e ja. Ba makala ge O re ga se dikgomo tsa bona, ke tsa gago.

Kajeno bontšhwe ga ba tlhole ba le bantsi jaaka mo metlheng ya pele. Ba tlogile ba tshabetse kwa botennye ba lefatshe leno la Afrika. Ke kwa batho ba iseng ba age teng ka bontsi. Sejo sa bona se segolo ke morama. Le ona ga o tlhole o le teng jaka mo metlheng ya bogologolo.

MASARWA

Se-ka-ka
Di-gwe-re
Mo-tlha-la
Ti-mo-la

Bo-ra
Pha-tsa
Tshi-tlho
Mo-re

I-kgale-lo-sa
I-tlho-i-sa
Kgo-le-ge-lo-ng
I-ka-la-fa-ng

Masarwa ke batho ba lefatshe leno la Afrika-Borwa. Bonno jwa bona ke kwa bophirima-tsatsi jwa lefatshe leno, gaufi le Sekaka sa Kgalagadi. Ga se batho ba ba godileng gonne monna wa mosarwa o kana ka mosimane wa rona wa 'nyaga tse šome.

Ga se batho ba ba agang matlo jaka batho ba bangwe ba lefatshe leno. Ba nna mo dikgageng le mo mesimeng.

Mo dikgageng tse dintsi tse ba kileng ba nna mo go tsona, mo metlheng ya bogologolo, re fitlhela ditshwantsho

tša diphologolo le dinonyane. Ditshwantsho tse, di ne di dirwa ke bona Masarwa.

Tiro e kgolo ya Masarwa ke go tšoma, gonne ba phela fela ka go ja dinama tša diphologolo le digwere tša naga. Ga ba leme le gona ga ba rue dikgomo le dinku jaaka batho ba bangwe. Mpha ke yona seruiwa sa bona fela.

Setlhabano sa bona se segolo ke motsu le bora. Ntlha ya motsu o, ke lerapo le le phatsa. Ntlha ya ona motsu o, e tshasiwa ka molemo o o bogale go bolaya motho le phologolo.

Ge ba ka tlhaba phologolo ka ona, ga e ka ke ya phela. Le ge e ka se ka ya wela fa e tlhabetsweng teng, ga e ke e tshaba sebaka se seleele e ise e wele fa fatshe. Bona ge ba sena go e tlhaba, ba e tsaya ka motlhala ba be ba fitlhele e sule.

Baitse ba re more o o bogale o, Masarwa a o tsaya mo dinogeng tse dikgolo tse di itsegeng ka go bolaya batho le diphologolo ka nako e khutshwane. Dingwe tša tsona dinoga tse, ke phika le mokopa. Ke dinoga tse di tshabegang thata.

Bona Masarwa ba dira ditlhare tse ba ikalafang ka tsona ka mere e ba e tsayang mo go tšona dinoga tse. Ge mongwe wa bona a ka lomiwa ke nngwe ya dinoga tse, o jesiwa tshitlho e e dirilweng ka more wa yona noga e.

Ga go motho mo lefatsheng leno yo o ka tshwanang le Mosarwa ka go tšoma. O tsaya phologolo ka motlhala sebaka se seleele go fitlhele a be a e tshware. Le gona a ka tsamaya malatsi a mantsi a sa je le gona a sa nwe.

Ka go nna mo lefatsheng la sekaka, o itse digwere tse di kgonang go timola lenyora. Digwere tse o a di epa mme a di je go ikgalolosa ka tsona. Fa wena le nna re ka se keng ra phela teng, Mosarwa o a phela.

Mosarwa o rata nama ya gopane go gaisa nama ya diphologolo tsotlhe. Ge ba ka bolaya gopane, go nna mo go bona jaaka mo go rona ge re ka bolaya nonyane ya magotsi. Nonyane e ke buang ka ga yona ke kgori.

Masarwa ba itlhoisa merafe e mengwe ka go sa itse gore a go na le sengwe se se nang le mong wa sona. Ge ba fitlhela dikgomo tša motho, ba di bolaya jaaka diphologolo tša naga. Ba re ba di bolaya ka gore di tsamaya mo go

neng go tsamaya diphologolo tse ba neng ba phela ka tšona.

Beng ba dilo tse, ba ituela ka go bolaya Masarwa jaka ekete ba bolaya dibatana tsa naga. O ka tlhomoga pelo ge O ka bona mokgwa o ba bolaiwang ka ona. Le gona ditopo tsa bona di tlogelwa fela go jewa ke dibatana le manong.

Kajeno Mmuso o leka go thibela mokgwa o Batswana ba bolayang Masarwa ka ona. O leka go ruta Masarwa gore a tlotle dilo tsa batho ba bangwe, jaka batho ba merafe e mengwe. Ge ba fitlhelwa ba ja kgomo ya motho, ba a tshwarwa ba ye go sekisiwa, mme ge ba bonwa molato, ba latlhelwa mo kgolegelong.

SETIMELA

Kgo-pa	Me-pha-ko	Go-la-ga-ntswe	Di-tlha-tsha-na
The-ko	Ma-ke-te	Se-bo-ko-lo-di	Tlho-ko-me-tse
Mo-kgo-si	Me-hu-ta	Le-le-se-la	Tshi-khi-nye-ga-ng
Ma-a-tla	Ma-o-twa-na	Kga-bi-si-tswa	Ma-a-tla-me-tlo

Setimela ke molele wa dikoloi tse dikgolo tse ekete matlo. Dikoloi tse di gogwa ke kgopa e kgolo e e tsamaisiwang ke mollo.

Mo go yona kgopa e, go na le leiso la mollo o mogolo o o bogale le pitsa e e boteng e e rwalang metsi a mantsi. Mollo o gotsiwa mo go lona leiso le, mme ka bogale ba ona o bedise metsi a magolo a a mo pitseng.

Metsi a, a ntsha moa o o maatla o o dirang gore kgopa e goge dikoloi e tsamaye ka tšona. Dikoloi tse, di beilwe mo godimo ga maotwana a a thata a tshipi. Maotwana a, a siana mo godimo ga mephako e mebedi ya tshipi e e thata e e makete.

Mephako e, e golagantswe go tswa kwa setimela se tlogang teng go ya bo tsena kwa se yang teng. Ke tiro e kgolo go dira tsela e setimela se tsamayang mo go yona, gonne e dirwa ka tshipi e e rekilweng ka theko e kgolo.

Ge e le la ntlha O bona tsela e setimela se tsamayang mo go yona, O ka se ka wa dumela gore selo se segolo se se kana ka sona, se ka tsamaya mo go yona. Mme se go makatsa ge se siane lebelo le letona mme se sa tswe mo tseleng.

Kana go monate jang go eta ka setimela. Ge re sena go tsena re nna mo mannong a mantle a a monate, gongwe le gongwe kwa re lebang teng kafa teng ga sona, re bona bontle fela.

Ge re sena go nna sentle mo mannong a rona, O tla utlwa se kua mokgosi o mosesane. Ka mokgosi o, se itsise batho gore se tla simolla go tsamaya. E tla re go ise go ye kae, fa morago ga mokgosi o, O tla utlwa se re, "Tšhu-tšhu-tšhu-tšhu-tšhu."

Ge O eme fa thoko ga sona se simolla go tsamaya, O ka re O bona sebokolodi. Popego ya sona le maotwana ke tsa sebokolodi fela. Janong ge se tsena mo lebelong, O tla utlwa se dira "tšhu-tšhu-tšhu-tšhu-tšhu," ka pele.

Ke gona janong O tla utlwang monate wa sona. O tla fitlhela se iketlile se lelesela, go se na motho yo o tshikhinyegang. Batho ba ba fa go sona, O tla bona ba emisa mabogo ba a lebisa kwa go sona ba a akga go dumedisa ba ba tsamayang.

Ba ba tsamayang le bona ba tla ntsha a bona ba dumedisa ba ba salang. Go dumedisa go, ga go fele, gonne bangwe le bangwe ba se fetang ka bona, ba tsholetsa mabogo go dumedisa, le ge ba sa itse batho ba ba mo go sona.

Ge batho ba ntse ba dira jaana, sona se tlhokometse selo sa batho, se ntse se re, "Ke tsaya fa, ke tsaya, fa, ke latlha fa, ke latlha fa." Ka fa tlase, maotwana ona a tlhokometse a ntse a re, "Tota, tota, tota."

Ge O ntsha matlho a gago O leba kwa ntle, O tla bona ditlhare le mabele a a mo masimong a a fa thoko ga tsela ya setimela eketse a lekile lebelo le legolo a tshabela kwa setimela se tswang teng. Mme ge O sa bolo go tsamaya ka sona ga O tlhola O bona dilo tse dintsi tse di makatsang ka ga sona.

Mo tseleng ya setimela go dirilwe mo se etang se ema teng. Fa, ke fa batho ba pagamang le fa ba fologang teng.

Fa se emang teng mo metseng e megolo, go kgabisitswe ka mekgwa yotlhe. Go jetswe ditlhatshana tsa dithunya tsa mehuta e mentsi, e mentle.

Fa gaufi le mafelo a, go na le matlo a bojelo. Ge setimela se sena go goroga teng, batho ba a fologa mme ba ye kwa matlong a go ya go reka dijo. Mo go tsona O bona dijo tsa mehuta yotlhe. Di apeiswa ka maatlametlo a magolo gore di tle di ntshe batho pelo.

Ge bosigo bo tsena, ke gona O tla utlwang monate wa setimela. Ditilo tse lo tlhotseng lo ntse mo go tsona di a phuthollwa go nna malao. Ke malao a a botobotobo a a monate. O robala fela jaka ekete O robetse mo tlong.

Ge bosa bo sena go sa, batho ba tšoga ba phutha dikobo tsa bona mme ba busetse ditilo mo mannong a tšona, ba nne gape mo go tsona. Ge ba sena go dira jaana, O tla bona banna bangwe ba diaparo tse tshweu ba tla ka dijo le dino tse di bollo go rekisa.

Ba ba nang le madi ba reke ba je ba nwe. Ba ba itshwannang le rona, ba bona menate e fela ka matlho, mme ba nnele go metsa mathe a a bollo. Kana go tlhomola pelo go bona motho a ntse a go lebile O ja, mme a se na se a ka se dirang go ithekela.

KOBE LE TAU

Pha-ke-la
Ra-te-la
Kga-bo-tse
Po-i-fo

Le-ngo-pe
Le-be-lla
Pa-tla-ma
Pho-me-l-la

Ko-ko-be-la
Le-kgo-tlho
Mo-ku-ku-ru
Di-tlha-tsha-na

Erile maloba Kobe a phakela a tsaya tlhobolo ya gagwe a ya go tšoma. O ne a tšoma ka sebaka se seleele a ise a bone phologolo e e neng e le gaufi gore a e thuntshe.

Le tsatsi le ne le setse le fetile ge a bona photi ya poo e eme kafa tlase ga mošu e e-ja mokukuru. O ne a e ratela a e atamela mme a e hula a e tllhaba.

E ne ya tshaba ka lerumo go se kana kang, mme ya wela fafa tashe. O ne a tla a feta a e tsaya a e rwala go ya gae ka yona.

Tlhaga e ne e godile thata, mme o ne a sa kgone go bona sepe se se neng se le kgakala nae. O ne a re a ntse a tsamaya, a bona motlhala wa tau e mo kgabotse kwa pele.

O ne a tsenwa ke poifo mme a ema a akanya se a neng a tshwanetse go se dira. O ne a tlelwa ke mogopolo gore a tseye tau e ka motlhala gore a bone kwa e neng e ile teng.

Erile a ise a ye kgakala, a e bona e robetse kafa tlase ga lekgotlho le legolo e tshwerwe ke boroko. O ne a akanya go e hula mme a boifa gore ge a ne a ka e fosa, e ne e ka tla ya mmolaya.

O ne a tshabela kwa thabeng. Fa thoko ga thaba, go ne go na le lengope le le boteng. Fa thoko ga lengope le, go ne go na le ditlhatshana tse di neng di sa gola thata.

O ne a ya fa go se sengwe sa ditlhatshana tse, mme a pega kobo ya gagwe mo go sona gore e lebege jaaka motho. O rile ge a fetsa go pega kobo e, a katoga a iphitlha mo godimo ga setlhare a lebella.

Erile go ise go fete sebaka se seleele, a bona tau e tla e mo tsere ka motlhala. O ne a e lebella, mme erile ge e atamela setlhare se kobo e neng e le mo go sona, ya ema ya kokobela.

Ge e sena go patlama, e ne ya gagaba go atamela kobo, ka e ne e tsaya gore ke motho, go lekanya sebaka sa go tlolela mo go yona. E rile ge e lemoga gore e gaufi, e ne ya tlola go phomella. E ne ya thula kobo mme ya feta ya wela ka lengope le le boteng.

Kobe o ne a fologa mo setlhareng se a neng a le mo go sona, a tsaya photi ya gagwe a ya gae. Erile ka mošo a ya go tlhola ge tau e ne ya tswa mo lengopeng le e neng e wetse mo go lona.

Erile a sa le kgakala, a bona manong a boka fa godimo ga lengope le tau e neng e wetse mo go lona, mme a lemoga gore e ne e sule. Ka nnete o fitlhetse manong a setse a e jele go setse marapo fela.

O ne a tsena ka fa teng ga lengope go bona gore tau e ne ya wa jang. O ne a fitlhela e ne ya wela mo godimo ga

phatsa e e mašwe kwa tlase ga lengope, mme ya e tlhaba ya e bolaya.

Kobe o ne a leboga ge a ne a boloka bophelo ba gagwe ka leano la go oka tau ka kobo. Ge e ka be e ne e le motho yo mongwe, tau e ka be e ne ya mo ja gone a ka be a ne a tshoga a be a sitwa ke mano. Kana ga twe, "Mano ga a site go sita loso."